

Ion M. Botoș

*Președintele Uniunii Regionale
a Românilor din Transcarpatia „Dacia”*

Cine sunt românii din partea dreaptă a Tisei – românii din centrul geografic al Europei?

Aș dori să dau o explicație pentru cei care nu ne cunosc.

... Zicem că de la început și până la 1 decembrie 1918 am fost împreună cu cei din partea stângă a Tisei, trăind într-o țară frumoasă – numită Țara Maramureșului, administrativ în Comitatul Maramureș, Austro-Ungaria.

Din 1 Decembrie 1918 și până în 25 iulie 1921 am fost cu toții împreună, trăind într-o țară mare botezată România Mare – patria tuturor românilor, dar nu a fost soarta...

După 25 iulie 1921 și până în anul 1938, sfârșitul lunii decembrie, am fost în componența Cehoslovaciei.

Din 1 ianuarie 1939 și până în 20 martie 1939 ne-am bucurat cu toții trăind într-o țară tânără numită Ucraina Carpatică – declarată independentă la 15 martie 1939.

Din 20 martie 1939 cu toții ne-am aflat sub ocupația Ungariei hortyste, după puțin timp, din 5 septembrie 1940, alături de noi se află și cei din stânga Tisei – Maramureșul din nou devine integral numindu-l Comitatul Maramureș, sub jurisdicția Ungariei hortyste.

Au trecut câțiva ani până când au sosit eliberatorii – rușii, unde ne-am schimbat jugul.

Din 20 octombrie 1944 și până în 24 august 1991 românii din partea dreaptă a Tisei, alături cu românii volohi din Transcarpatia au trăit împreună sub jurisdicția Uniunii Sovietice.

După 24 august 1991 și până azi noi cu toții suntem în componența Ucrainei independente.

Azi nu avem dreptul moral să vorbim de românii din partea dreaptă a Tisei, azi **vorbim de românii din Transcarpatia**, dar, totuși, majoritatea locuiesc compact în cele două raioane:

- **Raionul Teceu** – localitățile: Apșa de Jos, Slatina, Strâmtura, Topcino, Podișor, Peștere, Bouțu Mic, Bouțu Mare, Cărbunești

- **Raionul Rahău** – localitățile: Apșa de Mijloc, Biserica Albă, Dobric, Plăiuț

Românii volohi locuiesc în raioanele:

- **Velicobereznianschii** – localitatea Mircea

- **Ujgorod** – localitatea Kamianița, Antalovți

- **Perecin** – localitățile: Simer, Turia Remeta, Turia Pasica, Poroșcovo, Svaliavchi

- **Mucacevo** – localitățile: Obava, Verniaia, Vâjnița

- **Irșava** – localitatea Dolga

În toată Transcarpatia locuiesc în jur de 50.000 de români, numai în zona compactă peste 35.000.

Octombrie 1918

Mihai Dan, de la Apșa de Mijloc, în cartea „*Istoria ce am petrecut în crâncenul război*”, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2008, p. 135, ne informează:

În octombrie 1918 la Italia au pus armele jos și s-au gătat bătaia. Au fost așa numită sloboda, toți oamenii au venit acasă din toate țările ... (29 octombrie 1918. Austria cere armistițiu după bătălia pierdută de la Vittorio-Veneto).

Războiul era pe sfârșite, după 27 octombrie 1918 Austro-Ungaria dispare ca imperiu⁸, s-a început dezordinea.

Mihai Dan, la pag. 135 ne informează:

... Vin cătanele acasă, alții cu puști, cu patroane împușcau pe uliți. Jandarmii nu puteau fără cu greu a ține ordine. Au voit toții să fie primar sau strajameșter, alții notari. Să strângeau la cancelărie a face adunări, oamenii cei de frunte nu au fost nimic înaintea cătanelor. Au țipat strajameșterii și pe notar, s-au format apoi garda sâtească în toate satele. Au căpătat puști și care nu au fost cătană au trebuit să porți grijă ca în război să nu mori acasă...

Toate greutatețile, urmate de război, n-au putut îndepărta românul de mult așteptatul vis – Unirea tuturor românilor. Românii din partea dreaptă a Tisei totdeauna au fost alături de românii din stânga Tisei, iar cei din stânga niciodată n-au refuzat ajutorul și sprijinul lor – „inima” pentru toți a fost Sighetul.

Marele român Mihai Marina ne-a lăsat amintiri frumoase despre pregătirea Maramureșenilor de a participa la Marea Adunare Națională – Unirea Maramureșului cu România.

Știam din apelul lansat la 11 noiembrie 1918 de 17 frunțași români că la 22 noiembrie se va ține o mare adunare a românilor din Maramureș în care se va hotărî Unirea Maramureșului cu România.

În ziua de 22 noiembrie la ora 8 eram la podul de peste Tisa împreună cu fratele Alexandru. Cam pe la orele 8.30 au trecut românii din Slatina în frunte cu preotul protopop Doroș Ioan, cantorul Roza Victor și învățătorul Bilțiu Ioan. Erau mai mulți de 150 oameni. Purtau vreo trei drapele mari românești și aproape toți purtau cocarde cu tricolorul românesc.

Cam pe la orele 9 au trecut podul peste 50 de căruțe din Apșa de Jos. Am văzut de departe că în frunte se afla căruța noastră la care erau înhămați caii cei mai frumoși pe care îi aveam. În trăsură erau preotul

⁸ **Ion M. Botoș, România Mică, văzută de acasă**, Biblioteca județeană Petre Dulfu, Baia Mare, 2011, p. 149

Ștefan Pop, învățătorul pensionar Dionisie Vereș, primarul Vasile Opreș și tata, precum și doi oameni voinici, cu arme, Văsâi a Surdeanului și Ion Țiplea, care în timpul războiului ajunseser plutonieri majori. În a doua trăsură erau învățătorii Mihai și Vasile Botoș, Paul Moiş și încă doi frunțași, precum și alți foști plutonieri majori în timpul războiului. Ilie Opreș și Ion Moiş, tot cu arme. La fel aveau drapele tricolore și cocarde. Erau peste 300 de apșeni (Dr. Mihai Marina, Pagini alese, Cluj Napoca, 2013, p. 200-201).

Mihai Dan ne informează:

În 27.XI.1918 am luat parte la o adunare în Slatina făcută de intelectuali din Sighet: din Apșa de Mijloc – 20 oameni, din Apșa de Jos – 20 oameni, din Slatina – 10 oameni și din Biserica Albă – 10 oameni. Ni-au spus că în 1.XII.1918 va fi Mare Adunare la Alba Iulia, unde s-or strânge delegați din tot Ardealul și din toate colțurile unde sunt români și ne vom alipi către România, de aceia să tremetem și noi, aceste 4 sate de peste Tisa, 2 delegați. Am fost ales eu și Filip Ilie din Apșa de jos [...] ⁹.

Dacă ne uităm la reprezentanții din cele 4 comune observăm că numărul de oameni au fost aleși după numărul de români care locuiau în localitățile românești – Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Slatina și Biserica Albă, pentru aceasta au fost cei doi delegați din cele două Apșe.

Conform Procesului verbal din 27 noiembrie, Sat Slatina (cercul electoral Sighet)

Prezent Dr. Titu Doroș, notarial Ion Bilțiu Dăncuș au fost aleși delegații din dreapta Tisei.

1. *Ilie Filip din Apșa de Jos*
2. *Mihai Dan din Apșa de Mijloc*

Bărbații de încredere au fost: Dionisie Vereș, Ion Șiman din Apșa de Jos, Gheorghe Șteț, Ion Marina din Apșa de Mijloc, Constantin Pavel, Petru Bota din Sat Slatina, Augustin Darabanth și Gheorghe Șimon din Biserica Albă – reprezentanții comunelor românești din dreapta Tisei ¹⁰.

Alături de deputații aleși din dreapta Tisei au fost aleși reprezentanți ai organizațiilor și societăților culturale ca membrii de drept:

- Ion Bilțiu Dăncuș din Sat Slatina
- Sub. loc. Florentin Bilțiu Dăncuș Sat Slatina
- Ioan Doroș, protopop Sat Slatina ¹¹

După toate pregătirile delegații s-au îndreptat spre Alba Iulia, până la Baia mare cu 12 căruțe, de la Baia Mare transportul s-a făcut cu trenul, în fruntea maramureșenilor au fost protopopii Bârlea, Doroș.

⁹ Revista „*Limba română*”, nr. 3-5, 2000, anul X, Chișinău, p. 193-194

¹⁰ **Ion M. Botoș, *România Mică, văzută de acasă***, Biblioteca județeană Petre Dulfu, Baia Mare, 2011, p. 10

¹¹ Idem, p. 10-11

Duminică, 1 decembrie 1918 la Alba Iulia era o mare sărbătoare, pe platoul Românilor erau prezenți în jur de 150.000 români, iar în sala cercului militar au sosit cei 1228 delegați (600 de deputați pe baza de vot universal și 628 reprezentanți ai organizațiilor și societăților culturale) (deputați) de drept și aleși ei l-au ales ca președinte al Adunării pe Gheorghe Pop de Băsești¹².

Ei au votat marea Unire.

Când episcopul dr. Miron Cristea al Caransebeșului, pe Câmpul lui Horea spunea: „Am ferma convingere că precum noi, cei adunați la Alba Iulia, am hotărât azi cu glas unanim Unirea cu România așa și glasul întregii națiuni se va concentra asupra singurei dorințe pe care o pot exprima în trei cuvinte: *Până la Tisa!*”

La aceste cuvinte delegatul Ilie Filip din Apșa de Jos și cu Mihai Dan din Apșa de Mijloc au strigat:

„Vai domnule episcop, dar pe noi, cei de peste Tisa, cui ne lăsați?”. La care episcopul ar fi răspuns: „Vom avea grijă și de voi!”¹³

Mihai Dan, participant la Marea Adunare în cartea sa „*Istoria ce am petrecut în crâncenul război*”, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2008, p. 136, ne informează:

... Apoi toate neamurile și-au hotărât soarta și au făcut țara sa. Cehii au format Cehia, românii din Ardeal s-au unit cu România veche, rușii din Maramureș s-au unit cu cehii. În decembrie au venit polonii la noi și în Sighet, armata română era în Ardeal. Așa un lucru au fost că numai în vis se întâmplă așa ceva. Românii de dincolo de Tisa așteptau românii. Rușii de dincoace de Tisa s-au împărțit, o samă așteptau Ucrainenii, o samă cehii, dar deodată au venit polonii!. Au fost mai lotri și au ocupat Sighetul! La noi erau multe trupe de poloni. Noi românii din Apșa am scutit pe jandarmii unguri de armata polonă. Numai ce auzim că a doua zi este război la Sighet și Cămară cu armata română cu polonii. Multe trupe de poloni au fugit peste hotarul nostru, apoi au ocupat tot Maramureșul românii.

Referindu-ne la izvorul de informație lăsat de Mihai Dan observăm că apar așa numiți „poloni” – dar aceștia erau ucrainenii care au ajuns în Maramureș trecând din Galiția – azi regiunile Lvov și I. Francovsc.

Alexandru Filipașcu în cartea sa „*Istoria Maramureșului*”, p. 238 ne informează:

... În preajma Crăciunului din ianuarie 1919, Maramureșul a fost invadat de trupele ucrainene, cari au ocupat Valea Tisei împreună cu Sighetul și ținutul din dreapta Vișeuului până din sus de Leordina.

La stăruința unei delegații maramureșene, condusă la Sibiu de dr. V. Filipciuc, Consiliul diligent a intervenit ca armata română să ocupe Maramureșul cu un ceas mai devreme. La 16 ianuarie trece peste Gutâi în

¹² **Ion M. Botoș, *România Mică, văzută de acasă***, Biblioteca județeană Petre Dulfu, Baia Mare, 2011, p. 11

¹³ **Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului***, București, 1940, p. 239

Maramureș Reg. 14 din Roman, sub comanda colonelului I. Gheorghiu. La 17 ianuarie forțele ucrainene sunt zdrobite în lupta de la Cămara la Sighet.

Armata română a ocupat Maramureșul de pe ambele maluri ale Tisei.

Mihai Dan în cartea sa, la pagina 136 ne informează:

... Când au venit la noi jandarmii de români au predat jandarmii unguri la români cazarma și jandarmii de unguri au dat un banchet la jandarmii români. A doua zi jandarmii de unguri și-au luat rămas bun de la mine și de la alții cu care au trăit în prietenie și *s-au dus la Hust că acolo era granița României. La noi au șezut românii mai bine de un an și în 1921 au venit cehii...*

După întoarcerea regimului bolșevic în Ungaria se produc o serie de incidente între armata română și bandele bolșevice dar la 4 august trupele române ocupă Budapesta. Scapă de la moarte pe medicii maramureșeni dr. Gh. Bilașcu și dr. Gh. Bârlea (Alexandru Filipașcu, „Istoria Maramureșului”, p. 238).

Maramureșul își începe viața normală cu toate problemele politice, economice, culturale.

Se reorganizează administrația județului numindu-se:

- În 28 aprilie 1919 în numele Consiliului Diligent *primul prefect peste întregul Maramureș* a fost numit *Vasile Chiroiu*. Au fost numiți și funcționarii superiori peste plasele județului Maramureș, ne referim la numirea funcționarilor superiori peste plasele din partea dreaptă a Tisei.

- *Dr. Iosif Rednic*, primpretor al plășii Taras

- *Ludovic Dan*, primpretor al plășii Hust

- *Emeric Balasz*, primpretor al plășii Teceu

- *Ștefan Tivadar*, primpretor al plășii Rahău¹⁴

Primul prefect român al Maramureșului integral, Vasile Chiroiu adresează în 5 octombrie 1919 un memoriu Consiliului Diligent al Transilvaniei de la Sibiu, referindu-se la fixarea frontierei nord-vestice a României pe Tisa superioară – prevăzută de Conferința de Pace de la Paris, legată de tratatul de Alianță încheiat la 4/17 august 1916 la București între România și Marea Britanie, Franța, Rusia și Italia, mai exact în conformitate cu articolul 4 din tratat, frontiera nord-vestică a țării se fixă pe talvegul Tisei, astfel încheiat în componența statului român intră doar o treime din vechiul comitat Maramureș.¹⁵

În document se atrage atenția la problemele care vor urma dacă frontiera va fi fixată conform tratatului din 1916.

¹⁴ Acad. Prof. Univ. Dr. Ioan Aurel Pop, *Scrisoare* adresată în data de 14 martie 2013 Ministerului Afacerilor Externe, Excelenței Sale Domnului Ministru Titus Corlățeanu

¹⁵ Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate, Editura Presa Universitară Clujană, editura Muzeului Sătmărean, 2007, p. 218-220

Primul prefect insista ca frontiera să fie trasată și să corespundă liniei demarcaționale stabilită în comun acord de comandamentul Trupelor Românești și Comandamentul Trupelor ceho-slovice, din luna iunie 1919 și formează actuala graniță provizorie între noi și cehi¹⁶.

Maramureșul integral zi de zi își trăia viața și își rezolva problemele atât politice cât și economice necătând la toate peripețiile care existau în acea perioadă.

Românii din Maramureș atât cei din stânga cât și cei din dreapta Tisei munceau împreună pentru binele țării și a județului, necătând la toate schimbările care existau în acea perioadă.

Dorim să arătăm că odată cu regionalizarea serviciilor publice în județ cu nimic nu se deosebea stânga de dreapta Tisei, peste tot activau unele și aceleași instituții.

Din partea Resortului Cultelor și Instituțiilor Publice, la data de 25 septembrie 1919, nr. 14532-1919 au fost numiți la școlile românești din dreapta Tisei:

- Apșa de Jos – **Paul Moiş** ca învățător director titular, **Vasile Botoș** – învățător titular, **Irina Mureșan** – învățătoare titulară, **Maria T. Penescu** ca învățătoare suplinitoare
- Apșa de Mijloc – **Emil Vereș** ca învățător titular, **Ecaterina Berlescu** ca învățătoare suplinitoare
- Biserica Albă – **Ciril Țiplea** ca învățător director, **Aneta Gheorghiu** ca învățătoare suplinitoare
- Slatina-sat – **Andrieu Szabo** – învățător director, **Mihail Kalmagyi** – învățător titular, **Ana Halmagyi** – învățătoare titulară, **Ana Doros** - învățătoare suplinitoare

Numiții trebuiau ca să se prezinte în comună și până la 20 octombrie să facă raport că au intrat în noul post adresându-l revizorului școlar.

Primăriile comunelor sunt datoare a se îngriji de curățirea și aranjarea corespunzătoare a localurilor de școală.

Înscrierile se vor face până la 30 octombrie, iar în 2 noiembrie toți școlarii vor participa cu învățătorii la deschiderea noului an de învățământ¹⁷.

Maramureșul integral se pregătea de a organiza să petreacă primele alegeri în România Mare.

Pregătirea și petrecerea primelor alegeri s-au făcut în baza „Legii pentru alegerile de deputați și senatori în Ardeal, Banat și Ținuturile Românești din Ungaria”, iscălit în Castelul Peleş, la 24 august 1919, regele Ferdinand și a Ordinului Circular pentru conscrierea alegătorilor și liberarea certificatului de alegător, iscălit Sibiu, 12 iulie 1919, Dr. Onișor, secretar general.

¹⁶ Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate, Editura Presa Universitară Clujană, editura Muzeului Sătmărean, 2007, p. 218-220

¹⁷ „Sfatul”, nr. 42, anul II, Sighet, p. 3-4

Pregătirea listelor pentru alegeri a fost făcută de o comisie formată din primar, secretar și învățătorul din comună, controlată de primpretor.

Lucrările au fost începute după iscălirea și apariția Ordinului Circular, iar terminarea lor prevăzută de Ordin în ziua de 15 august 1919.

În liste au fost incluși toți cetățenii de 21 de ani, împliniți la 1 august 1919, având cetățenia ungară, născuți pe teritoriile alipite în mod definitiv la România, la 1 ianuarie 1914 având apartinerea câștigată cu forme legale în una din comunele acelor teritorii, la 1 ianuarie 1919 având domiciliul real în una din comunele acelor teritorii. Aceștia au fost alegătorii pentru Adunarea deputaților, iar acei care la 1 august 1919 au împlinit vârsta de 40 de ani au avut dreptul de alegător și pentru Senat.

Toți alegătorii cu drept de vot pentru Adunarea deputaților vor fi incluși pe „Lista cetățenilor din comuna ... alegători pentru Adunarea deputaților”, iar pentru Senat vor fi incluși pe „Lista cetățenilor din comuna ... alegători pentru Senat”.

Deodată cu înscrierea alegătorului în listă se va elibera pentru fiecare alegător un certificat pe baza căruia alegătorul își va exercita dreptul de vot la alegerea de deputați sau senatori¹⁸.

Legea-decret a avut la bază 111 articole. Conform Art. 1 dreptul de a alege au avut cetățenii care au avut împliniți 21 de ani, născuți pe teritoriile alipite în mod definitiv la România.

În urma Art. 2 alegerea s-a făcut pe circumscripții electorale, unde un deputat a fost prevăzut la un număr de 30.000 locuitori, și la fracțiunea suplimentară superioară numărului de 20.000 locuitori.

S-au planificat în județul Maramureș 9 deputați pe cele 9 circumscripții electorale (dintre care 4 circumscripții au fost în partea dreaptă a Tisei). Ne referim la Maramureșul din partea dreaptă a Tisei¹⁹.

- Circumscripția Rahău, compusă din:

a. comunele plășii Valea Tișei și

b. comunele secretariatelor Crăciunelul de Jos, Apșa de Sus ale plășii Sighet;

- Circumscripția Sighet, compusă din:

a. Orașul Sighetu-Marmației și

b. Comunele secretariatelor Hândal, Săpânța, Apșa de Jos, Slatina, Sarasău și Apșa de Mijloc ale plășii Sighet;

- Circumscripția Teceu – compusă din:

a. Comunele plășii Teceu

b. Comunele secretariatului Cotoceari de Jos (Kalocsalaz) al plășii Volona (Ökärmezö).

¹⁸ „Ordin circular” pentru conscrierea alegătorilor și liberarea certificatelor de alegători, nr. 7909-1919

¹⁹ Legea pentru alegerile de deputați și senatori în Ardeal, Banat și ținuturile românești din Ungaria, cu excepții și adnotări, de dr. V. Onișor, editura Librăriei G. Onișor, Cluj, 1919

c. Comunele secretariatelor Drăgăști: Visk. Saldabaș, Berezna și Săliștea de Jos ale plășii Hust

- Circumscripția Hus, compusă din:

a. Comunele plășii Hust, cu excepția celor incluse în circumscripția Teceu

b. Comunele plășii secretariatului Lipceni ale plășii Dolha

c. Comunele plășii Seceușul Mare (Nagyszölös) de sub administrația română (jud. Ugocea)²⁰.

Senatorii vor fi aleși conform Art. 3 la care vor participa toți cetățenii cu dreptul electoral după prevederile Art. 1 dar au împlinit vârsta de 40 de ani, câte un senator la fiecare număr de 70.000 locuitori și la fracțiunea suplimentară superioară numărului de 47.000 locuitori.

Pentru Maramureș au fost prevăzuți 4 senatori. Alegerile au fost fixate:

- Pentru Adunarea deputaților – 2 noiembrie 1918

- Pentru Senat – 7 noiembrie 1919.

Conform Ordinului Circular nr. 15.000, Sibiu, octombrie 1919, P. șeful de resort, Dr. Onișor, secretar general.

În urma alegerilor petrecute au fost aleși deputați și senatori pentru județul Maramureș – ne referim la deputații și senatorii aleși pe circumscripțiile din partea dreaptă a Tisei.

Deputații aleși:

- Circumscripția Sighet – **dr. Vasile Lucaciu**, ministru fără portofoliu

- Circumscripția Teceu – **Teodor Bocotei**

- Circumscripția Hust – **Orest Ilnițchii**

- Circumscripția Rahău – **dr. Vasile Pop**

Senatori aleși:

- Circumscripția Sighet – **Ilarie Boroș**, vicar

- Circumscripția Hust – **dr. Victor Joanes**, comisar regesc²¹

La 29 decembrie 1919 a fost votată de Adunarea Deputaților și de Senat Legea asupra Unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului cu vechiul Regat al României (peste tot Maramureșul apare în documente integral)²².

Deputatul din Maramureșul din partea dreaptă a Tisei ales pe circumscripția Hust a făcut o declarație în Primul Parlament al României Mari.

1919 decembrie 13, București. Declarația lui Oreste Ilniczky, reprezentant al rutenilor din Maramureș, făcută în ședința Adunării Deputaților.

²⁰ „Sfatul”, nr. 42, anul II, Sighet, p. 3

²¹ „Sfatul”, nr. 47, 21.XI.1919, p. 47

²² Lege asupra unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului cu vechiul Regat al României

„Suntem încredințați din partea alegătorilor noștri ruteni a exprima sentimentele de nemărginită mulțumire și loialitate Maiestății sale regelui Ferdinand (aplauze prelungite) și toată recunoștința Consiliului Dirigent pentru respectarea atât de corectă a dreptului minorităților cu ocaziunea alegerilor (aplauze).

Poporul rutean din Maramureș, de când există prima dată acum la aceste alegeri și-a putut manifesta liber voința sa și a putut alege reprezentanții săi (aplauze).

Avem toată încrederea că Parlamentul român va respecta totdeauna principiile democratice și va aduce legi bune și folositoare pentru toți cetățenii care ajung între granițele României Mari (aplauze).

Poporul rutean din părțile Maramureșului dorește și cere să se ia toate măsurile necesare pentru a fi anexat definitiv, conform liniei democraționale de azi, pentru totdeauna la România Mare (aplauze prelungite și repetate).²³

După semnarea de către România a Tratatului de pace cu Austria – semnat de Alexandru Vaida Voievod la 10 decembrie 1919 (tratatul a fost semnat la 10 septembrie 1919 la Saint Germain) en „Laye, Tratatul cu Austria care stipula prin art. 53 că Austria recunoaște precum au făcut-o Puterile Aliate și Asociate, deplina independență a statului cehoslovac, care va cuprinde și teritoriul autonom al rutenilor de la sudul Carpaților”, fără să fie trasată însă o linie de frontieră care să delimiteze acest teritoriu²⁴.

Soarta de acum s-a hotărât, a rămas să treacă timpul până la fixarea definitivă a frontierei, dar încă erau personalități și instituții care cereau rectificare pentru frontieră, motivând pe diferite căi că ceea ce se va întâmpla va fi o mare greșeală.

Amintim, memoriu al prefectului județului Maramureș, 5 octombrie 1919²⁵, Adresarea Dr. Gavril Iuga, fost deputat de Maramureș către primul ministru al României înaintându-i documentația ce cuprindea argumente de natură istorică, economică și geografică în scopul încorporării întregului Maramureș la România²⁶, interpelarea adresată de deputatul Balya Simion în problema Maramureșului istoric, însoțită de rezoluția Adunării naționale din Vișeu de Sus²⁷ ș.a. m. d.

Dar răspunsul cred că a fost dat în cuvântarea lui *Take Ionescu în ședința Senatului României în care s-a dezbătut ratificarea Tratatului de*

²³ Cristina Tineghe, *Dezmembrarea Maramureșului istoric (1919-1923)*, București, 2009, p. 47

²⁴ Cristina Tineghe, *Dezmembrarea Maramureșului istoric (1919-1923)*, București, 2009, p. 6

²⁵ Idem, p. 42-45

²⁶ Idem, p. 49-58

²⁷ Idem, p. 121-126

pace de la Trianon cu Ungaria cuprinzând referiri detaliate la problema Maramureșului.

Frontiera Maramureșului este aceea pe care am pus-o noi în tratatul de alianță de la 1916. În această privință Congresul de la Paris a primit întocmai frontiera din tratat, afară de o bucată de la apus de Sighet și ne-a mai privat astfel de două comune. Dar, încolo, frontiera este absolut aceea din 1916. D-lor, de ce la 1916 s-a fixat așa frontiera. La 1916 s-a tratat și cu Rusia și în chestiunile rutene, evident că Rusia a susținut pe ruteni. De aceea tratatul de la 1916 nu ne da Bucovina întreagă pe care o avem astăzi și tot de aceea și frontiera din Maramureș nu s-a tras la nord de Tisa, ci chiar pe Tisa.

Nu acuz pe nimeni, la 1916 era greu să fie altfel. Vina noastră începe mai târziu. Greșeala României nu a fost la 1916, ci la Paris în 1918 și 1919.

Politica urmată de România aceea de a nu ieși nici un minut din litera tratatului de la 1916, era fatală în chestia Maramureșului.

Dacă România, la Paris ar fi înțeles că nu era posibil să se pună numai pe temeiul tratatului, mai ales din cauză că intrase în război și America, și America era dominantă în conferință și nu iscălise tratatul nostru; dacă România înțelegea atunci, când Italia, cu 40 milioane de locuitori, nu reușea să își valorifice tratatul lor nu putea să se valorifice integral al nostru, mai ales că noi luam și Basarabia, care nu era cuprinsă în tratatul din 1916; dacă România, la Paris, ar fi avut înțelepciunea să pună în subsidiar, cum se zice în drept, în a doua linie, alte argumente decât ale tratatului, să discute frontierele noastre punct cu punct și pe alte merite decât ale tratatului din 1916, sunt sigur că ar fi obținut pentru Maramureș alte frontiere.

De ce sunt sigur. Vedeți, în Banat era greu. Acolo era vorba de un aliat al nostru care suferise și ei ca și noi toate ororile războiului, care avea și aureola că nici un sârb nu primise funcții de la cotropitori. Nimeni nu se gudurase pe lângă învingători cum s-au gudurat la noi unii care ne cer acum să uităm trecutul. Eu nu voiesc și nu pot să uit.

Și, în sfârșit, mai era și faptul material, că evenimentele strategice fuseseră astfel că armata sârbă intrase în Banat, pe când noi eram încă la București.

Nu era însă tot așa cu Maramureșul. Rutenii din Ungaria erau un fel de „res nullis”, nici măcar o dependentă a Slovaciei. Nu era posibil să faci din această regiune, din cei 400.000 ruteni, un Stat independent; ar fi fost o glumă.

Să-i dai Ungariei? Ar fi fost o ruptură de continuitate între noi și Ceho-Slovacia. Și eu am luptat tot timpul la Londra și Paris, de acord cu d. Beneș, a cărui sosire e anunțată pe diseară, am insistat amândoi și am reușit să avem o continuitate teritorială. De ce?

Pentru că, d-lor pentru noi soarele nu se înalță de la răsărit, ci de la apus. Acolo este răsăritul intelectual, numai cel fizic îl avem din partea cealaltă. Și, cum fiecare plantă se întoarce către soare, oricum ați pune-o în grădina dvoastră, tot așa și pentru noi este esențială comunicația cu apusul. Doresc cele mai bune raporturi cu Ungaria, totuși comunicația prin Ungaria cu apusul nu poate fi calea noastră de temei. Avem desigur comunicația prin Iugo-Slovacia. Totuși însă, d-lor, este mai bine să ai doi cai la trăsură, decât numai unul.

De aceea este nevoie să fim lipiți unii de alții. Era deci interesul nostru ca rutenii să nu rămână în Ungaria, de aceea s-au dat Ceho-Slovaciei, deși ceho-slovacii nu sunt decât un fel de epitropi ai lor.

Vă asigur, d-lor, că dacă România, la Paris, își pune în cap, serios această chestiune a Maramureșului, reușea. Nu si-a pus în cap, nu a reușit.

O dată fruntariile hotărâte și iscălit tratatul, nu puteam, d-lor, să nu evacuăm teritoriile ocupate de armata noastră dincolo de granițele noastre.

Evacuarea acestor teritorii a fost deja promisă de guvernul Vaida și bine a făcut că a promis-o, pentru că nu puteam să ținem trupele noastre în țară străină fără nici un drept, o dată ce am iscălit tratatul.

Am început însă cu guvernul ceho-slovac tratări în privința unei rectificări de graniță. Un lucru de care sunt sigur este că șoseaua care leagă Sighetul cu Sătmarul ne va rămâne în tot cazul. Va fi o nouă linie pe bază de schimburi, căci, d-lor, dacă balanța poate să atârne mai greu într-o parte decât în cealaltă, eu știu că unui Stat independent nu i se poate cere nimic din teritoriul lui, decât dând în schimb altceva, după cum și mie dacă cineva mi-ar cere ceva din teritoriul României i-aș spune: nu dau nimic; schimb însă pot să (ac. și cum eu nu dau nimic din teritoriul țării mele, nu mă pot aștepta de la un alt Stat să-mi dea ceva fără forma externă a schimbului.

Șoseaua, sper, nu va fi singura rectificare; poate că vom ajunge la înțelegere să rămână tot Tisa hotar, vorbesc de teritoriile de la Sud. Dar aceasta nu rezolvă chestia pe care a adus-o d. doctor Bilașco aici; chestiunea pe care a adus-o d. doctor aici, este privitoare la partea de nord de Tisa, unde sunt câteva comune românești foarte însemnate: sunt cele trei Apșe și Apșița și alte câteva comune.

D-lor, pentru acest teritoriu nu știu ce ne rezervă ziua de mâine, ceea ce știu este că sunt câteva lucruri indispensabile. Ce este indispensabil? Este indispensabil ca Sighetul să fie în legătură directă cu Satul-Mare, fără a trece prin Ceho-Slovacia. Atunci am făcut o învoială cu Statul Ceho-Slovac ca drumul de fier să-l exploatăm împreună și astăzi.

Al doilea, în programul nostru drum de fier, una din liniile pe care le vom construi întâi este linia care să lege Satu-Mare cu Sighetul-Marmației, pe teritoriul nostru.

Al treilea, trebuie să stabilim un regim de zonă de frontieră vamală acolo, căci incontestabil că populațiile sunt foarte legate între ele și cei de la nord de Tisa au nevoie de Târgul-Sighetului, iar Sighetul are nevoie de pășunile de la nordul Tisei.

Strict regim vamal acolo nu-i posibil. Ministrul pe care l-am numit acum la Praga și care a fost colegii d-voastre, are misiunea să se ocupe de această chestiune. Vom face necesarul deși trebuie să știm că în regiunile de frontieră vor fi contrabande. Vor fi. Este bine ca omul politic să nu aibă iluzia că poate să facă toate.

Zilele trecute a venit la minister, adus de un senator, un țăran român din Apșa a venit țăranul tocmai din Apșa până aici și mi-a spus o fabulă: că el, fiindcă îi murise niște vite la noi a cumpărat o pereche de boi de la noi și voind să-i treacă dincolo, vama i-a confiscat

Am dat ordin să-l lase să treacă cu boii, fiindcă mi-am zis: nu este posibil, ca primul țăran de la Apșa care vine în București să ceară dreptate să plece mâhnit.

Și i-am dat boii, cu toate că eram ferm convins că boii erau de contrabandă. Așa dar, d-lor, contrabande vor fi, totuși trebuie să ajungem la un regim vamal de fruntarii, cu oarecari garanții.

În ceea ce privește cele spuse de d. dr. Bilașco, că se face propagandă de către cehoslovaci să ne ia „Maramureșul nostru”, fiind tentați la aceasta din cauza bogățiilor lui, știu să vă declar: nici un deget de pământ, nu se poate lua din trupul României, decât când România va fi strivită!

Și când vorbesc de trupul României, înțeleg toate teritoriile ce ne-au fost acordate prin Tratatul de pace, inclusiv Basarabia în totalitatea ei.

În această privință vă pot spune că am primit de la Londra vestea că zilele acestea va fi iscălită și această confirmare din partea Puterilor Aliate, așa încât Basarabia integrală, în limitele ei actuale, va face parte integrantă din Statul român, acum și în vecii vecilor! Căci, încă o dată, România nu va admite să i se facă o reducere cât de mică în fruntariile ei actuale, decât cu strivirea ei.

Eu nu cred că Statul cehoslovac, care are tot interesul să fie în bune raporturi cu noi, să permită o propagandă ostilă Statului român.

Eu, în ceea ce mă privește, am făcut tot ceea ce mi-a stat în putință de a menține cele mai amicale raporturi cu reprezentanții noului Stat cehoslovac, în special cu d. Beneș, ministrul de externe cehoslovac, care sosește astă seară la noi, și cu care voi avea oarecari întrevederi în privința intereselor comune care leagă țările noastre.

De asemenea, tot în această ordine de idei pot să vă asigur că și la Paris, când am vorbit cu d. Massaryk, președintele Republicii

Cehoslovace, de față fiind și d. Venizelos, nu am putut constata decât tendința reprezentanților acestor țări de a trăi în bune, în frățești raporturi cu noi. Și d. Masaryk ca și d. Venizelos, nu trebuie să pierdeți din vedere, că sunt doi bărbați, a căror reputație a trecut de granițele țărilor lor.

D. Massaryk este din oamenii cari văd departe și cari știu ce preț să pună pe legăturile Frățești dintre statele noastre. Eu am un regret anume că nu mi s-a dat linia cealaltă de legătură care duce la Kașovia. Că ni s-ar mai fi dat încă 100.000 de unguri era desigur o greutate, dar tot regret că nu ni s-a dat linia cea mare de comunicație. Dar ce s-a făcut, s-a făcut. Fapt este că cu Statul Cehoslovac avem contact teritorial și-l vom păstra. Este însă o altă greutate care atârână în acest moment pe capul nostru în urma împrejurărilor din Polonia: nu se știe astăzi dacă Galiția orientală va rămâne Poloniei. Ori din punct de vedere românesc nu mă sfiesc a vă spune că ar fi o mare pagubă dacă noi nu am avea continuitate teritorială cu Polonia. Dar dacă d-lor, se întâmplă lucrul acesta, ia gândiți-vă bine care este situația României, înainte de a da drumul la fraze, cari pot fi foarte frumoase, dar cari totuși rămân fraze.

După frontiera cu Cehoslovacia începe frontiera cu Ungaria care merge până la confiniu Triplex între noi, unguri și sârbi. Vedeți d-voastre un om politic care să nu înțeleagă că această situație ne impune, cum impune creștinului articolele din Crezul Sfântului Atanase, frăția cu Cehoslovacia și cu Serbia? Dar nu este demn de numele de om politic, acela care nu ar înțelege această necesitate.

Eu cred încă un lucru, cred că dacă popoarele victorioase, cele mici ar fi avut mai puțin egoism național și mai multă înălțime națională în suflet, ar fi înțeles încă de acum un an și jumătate, că fiecare din ele, singure, nu pot obține toate dorințele lor, oricare ar fi sacrificiul copiilor lor, ori puterea lor militară - și din acest punct de vedere, cea dintâi eu cred că este România, fără nici un fel de laudă. Dacă ar fi înțeles toate că puterea lor stă în unire, și nu în intensificarea egoismului, dacă s-ar fi făcut, acum un an, unirea tuturor de la Baltică la Marea Egee, atunci greșeala unuia ar fi fost temperată prin înțelepciunea celorlalți căci fiecare este înțelept când este vorba de altul, este nebun numai când este vorba de el, de interesele lui. Atunci n-am fi avut această primejdie, care stă acum pe capul nostru, aceea de a se rupe continuitatea teritorială dintre noi și Polonia, o primejdie plină de consecințele pe care nici nu vreau să le examinez.

Iată d-lor senatori ce aveam de spus despre Maramureș.

Eu altceva decât ceea ce pot, nu pot făgădui, la altceva eu nu mă înham. Atâta vreme cât mi se dă sarcina să reprezint România în raporturile cu străinătatea îmi impun două reguli de conduită: întâi, să-mi dau seama de ce se poate, și al doilea să spun tot adevărul. Am

crezut totdeauna că datoria unui om politic este ca el să spună tot adevărul.

Că adevărul de multe ori supără, că el nu provoacă aplauze și aprobări monumentale ce importanță? Aceea este o aprobare de un moment, așa de secundară pe lângă aprobarea zilei de mâine.

Cele mici trec. Ceea ce rămâne este să faci politica pe care conștiința limpede ți-o impune, și dacă nu poți să lași loc altora.

Greu a fost adevărul auzit în cuvântarea lui Take Ionescu în ședința Senatului României, dar câteodată este mai ușor de înțeles, decât să spui minciuni, soarta a fost hotărâtă.

Au fost discutate toate problemele legate de Maramureșul de la nord de Tisa începând cu memorii și terminând cu diferite propuneri de renegociere a traseului frontierei nord-vestice, dar până la urmă s-a hotărât evacuarea trupelor române din Maramureșul de la Nord de Tisa, atribuind Cehoslovaciei.

În 14 iulie 1920 marele stat major a comunicat ministerului de externe că evacuarea teritoriului de la nord de Tisa s-a terminat²⁸.

S-au început lucrările legate de delimitare a frontierei direct prin comisia româno-cehoslovacă care s-a întins câțiva ani la rând, să ne unificăm cu sistemul cehoslovac fără să fim întrebați de cineva.

Urmărind documentele putem să afirmăm că Românii din partea dreaptă a Tisei (Maramureșul din partea dreaptă a Tisei) a aparținut României prin următoarele:

1. Prin Adunarea de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 la care au participat delegații aleși din dreapta Tisei – votând Marea Unire.

2. Prin Participarea românilor din stânga și dreapta Tisei la alegerile parlamentare - alături de români au fost aleși și ruteni.

3. Prin declarația făcută în primul Parlament a României Mari de deputații ruteni din partea dreaptă a Tisei la 12 decembrie 1919.

4. Prin legea de Unire votată de Parlamentul român.

5. Prin prezența armatei române în Maramureșul din partea dreaptă a Tisei.

6. Prin prezența administrației române în toate domeniile.

7. Prin prezența maramureșenilor în toate legiunile, încadrați la Regimentul 88, Jandarmeria română.

Ca urmare a ratificării actelor Marii Uniri prin decret regal, toți locuitorii din toate ținuturile respective, au devenit cetățeni români. Nu există nici un document prin care Statul Român să fi ridicat cetățenia română locuitorilor din Maramureșul din Dreapta Tisei. Nici statele care au încorporat ulterior această parte a Maramureșului, nu au avut legiferări contrare cetățeniei române păstrată și deținută de maramureșeni.

²⁸ Idem, p. 106

Cerem în acest context, recunoașterea acestui statut, maramureșenilor din partea dreaptă a Tisei, ca foști cetățeni ai Statului Român conform celui deținut în perioada 1 decembrie 1918-25 iulie 1921.

Bibliografie

- Ion M. Botoș,** *România Mică, văzută de acasă*, Biblioteca județeană Petre Dulfu, Baia Mare, 2011
- Alexandru Filipașcu,** *Istoria Maramureșului*, București, 1940
- Acad. Prof. Univ.** *Scrisoare* adresată în data de 14 martie 2013 Ministerului Afacerilor Externe, Excelenței Sale Domnului Ministru Titus Corlățeanu
- Ioan Aurel Pop,**
- Dr. V. Onișor,** Legea pentru alegerile de deputați și senatori în Ardeal, Banat și ținuturile românești din Ungaria, cu excepții și adnotări, editura Librăriei G. Onișor, Cluj, 1919
- Cristina Tineghe,** *Dezmembrarea Maramureșului istoric (1919-1923)*, București, 2009
- ***, Revista „*Limba română*”, nr. 3-5, 2000, anul X, Chișinău
- ***, *Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate*, Editura Presa Universitară Clujană, editura Muzeului Sătmărean, 2007
- ***, „*Ordin circular*” pentru conscrierea alegătorilor și liberarea certificatelor de alegător, nr. 7909-1919
- ***, „*Sfatul*”, nr. 42, anul II, Sighet
- ***, „*Sfatul*”, nr. 47, 21.XI.1919
- ***, *Lege asupra unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului cu vechiul Regat al României*